

11. SINIF TARİH DERS NOTLARI

1. ÜNİTE : Değişen Dünya Dengeleri Karşısında Osmanlı Siyaseti

1595 – 1700 Yılları Arasındaki Siyasi Gelişmeler

XVI. yüzyılda Osmanlı Devleti, siyasi kudret açısından tarihindeki en yüksek seviyeye ulaşırken, dil, edebiyat, kültür ve sanat alanlarında da gelişmesini sürdürmüştür. Bu yüzyılda, Osmanlı dünyanın cazibe merkezi olurken dünya siyasi hayatında söz sahibi küresel bir aktör haline gelmiştir. Bu devirde halkın kültür ve refah seviyesi alabildiğine yükselmiştir.

II. Bayezid Dönemi (1481 – 1512)

Bir taht kavgası olan Cem Sultan İsyanı devleti yıpratmış ve bir süre için batı yönlü fetihlerin durmasına neden olmuştur. Sultan II. Bayezid ülkeyi ılımlı bir politika ile yönetmiştir. Bu ılımlı tavır, özellikle göçebe topluluklar gibi Osmanlı hakimiyetine karşı memnun olmayan grupları isyana cesaretlendirmiş ve Şah İsmail'in Anadolu'da yaptığı siyasi propaganda Osmanlı idaresine karşı oluşan muhalefetin iç sorun olmaktan çıkmasına sebep olmuştur. Osmanlı hakimiyet alanlarında çıkan huzursuzlukların, yaşlı ve hasta Sultan İkinci Bayezid tarafından denetlenemediğini kanıtlamıştır. Bu durum karşısında Şehzade Selim, yeniçeri desteğini de alarak 1512'de babasını tahtı bırakmaya zorlamıştır.

I. Selim (Yavuz) Dönemi (1512 – 1520)

Tahta geçtikten sonra Şah Kulu İsyanı'nın çıkış kaynağı olan Safeviler üzerine yürüyerek 1514 Çaldıran zaferiyle Şah İsmail'i yenerek Safevi tehlikesini bertaraf etti. Sultan Selim 1516 Mercidâbık, 1517 Ridâniye zaferleriyle Memlûkların elindeki Suriye, Mısır ve kutsal toprakları aldı. Özellikle Mekke ve Medine'nin Osmanlı'nın eline geçmesi, Osmanlı'yı İslam halifeliğinin merkezi olma durumuna yükseltti. Birinci Selim'in fetihlerinin önemli bir diğer sonucu da dünyanın en zengin ticaret yolunun Osmanlı'nın eline geçmesidir.

Kanuni Sultan Süleyman Dönemi (1520 – 1566)

Sultan Süleyman dönemi Osmanlı'nın altın çağıdır. Kanuni döneminde Osmanlı yönünü batıya çevirmiş, bir dünya gücü olarak ortaya çıkmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Habsburglardan V.Karl ile Fransa kralı I.François arasındaki siyasi sorunlarda I.François'in yanında yer alarak Avrupa siyasetinde aktif rol oynamıştır. 1526 Mohaç'la Macaristan Türk hakimiyetine girmiş, 1538 Preveze'yle Osmanlı donanması, Akdeniz hakimiyetini sağlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman, askerî ve siyasî başarılarının yanında, kanunnameleri günün şartlarına göre yeniden düzenleyerek bir kanunnameler çağı oluşturmuştur.

XVI. Yüzyıla Kadar Osmanlı – Safevi İlişkileri

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın başında İran'da egemen olan Safevi Devleti ile yine bu yüzyılın başlarından itibaren savaşmak zorunda, kalmıştır. Bu savaşların temel nedeni her iki ülkenin de Orta doğuda egemen olmak istemesidir. Safevi Devleti'nin XVI. yüzyılın başlarından itibaren Anadolu'da egemen olabilmek için Anadolu halkını şii kökenli isyanlara teşvik etmesi ilk Osmanlı İran savaşlarının başlamasına neden olmuştur.

Yavuz Sultan Selim 1514 Çaldıran Savaşı ile İran üzerine yürümüş ve Doğu Anadolu'yu Safevilerden almıştır. Bu gelişmeler bundan sonra uzun süre devam edecek olan savaşların önünü açmıştır. İki ülke arasındaki egemenlik mücadelesi Osmanlı ile Safeviler arasında imzalanan ilk barış antlaşması olan 1555 Amasya Antlaşması ile kısa bir süre için dursa da XVI. yüzyılın sonlarında savaşlar yeniden başlamıştır.

Uzun Savaşlardan Diplomasiye

962 yılında kurulan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu tahtına 1516'da Şarlken geçmiş ve Avrupa'da Habsburg Hanedanı hüküm sürmeye başlamıştır. Avusturya ise bu hanedana bağlı olarak Türklere karşı mücadele eden bir arşidüklük olarak ortaya çıkmış, 1804-1867 arasında

Avusturya İmparatorluğu, 1867-1918 arasında da Avusturya-Macaristan İmparatorluğu olarak adlandırılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin yayılması, Avrupa'daki siyasi ortamı etkilemiş ve Osmanlılar, bölgede bir denge unsuru olarak ön plana çıkmıştır. Mohaç Zaferi'yle Kanuni Sultan Süleyman zamanında Macar Krallığı'na son verilmesiyle de Habsburg İmparatorluğu ile Osmanlı Devleti karşı karşıya gelmiştir.

Habsburg İmparatorluğu'nun İngiltere ve Fransa gibi millî monarşilerle giriştiği mücadeleler, yeni bir mezhep olarak Protestanlığın yayılması, Osmanlıların siyasi ve ekonomik ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Orta Avrupa'da Habsburglar ve doğuda Safeviler, Osmanlıların doğu-batı yönündeki genişlemesine büyük ölçüde set çekmiş ve kuzeyde de yeni bir güç olarak Rusya ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla Kanuni Devri'nde doğuda ve batıda sürdürülen fetih siyaseti, sonraki padişahlar döneminde yavaşlamaya başlamıştır.

II. Selim Dönemi'nde, yapılan barış antlaşmasından sonra 1592 yılına kadar Habsburglar ile Osmanlı Devleti arasında sınır anlaşmazlıklarının haricinde önemli bir olay yaşanmamıştır. 1578'de başlayıp 1590'a kadar sürecek olan yıpratıcı Safevi savaşları, Osmanlıların Batı'daki sorunlarla ilgilenmesini engellemiştir.

Osmanlı padişahları, II. Selim'e kadar sefere çıkmayı ve gazayı başlıca vazifeleri olarak kabul etmişlerdir. Ordunun başında sefere çıkmayan ilk padişah II. Selim'dir.

Osmanlılar, XVI. yüzyılın sonunda Fransa'nın, İspanyol hâkimiyetine girmesini engellemek için Henri de Navarre'yi (Anri di Naver) Fransa tahtına geçmesi için desteklemiştir. Aynı dönemde İngiltere, İspanya'ya karşı girişeceği mücadelede Osmanlı Devleti'nin kendisine bir donanma göndermesini sağlamak için çalışmıştır.

Böylece Osmanlılar, tekrar Avrupa siyasetinin merkezinde yer almıştır. Özellikle Avrupa'nın batısında İngiltere ve Fransa'nın İspanya'yı oyalaması, Venedik'in tarafsızlığını koruması, bölgede Osmanlılar için çok elverişli bir ortam oluşturmuştur.

Avrupa'da Din Savaşlarından Modern Devlete

XII. yüzyıldan itibaren İngiltere ve Fransa, Roma Hukuku'na dayanan bir yönetim mekanizması geliştirmiş ve Papalık'tan bağımsız hareket etmek istemiştir. Bu da Avrupa'da kilise ile krallık mücadelesini doğurmuştur. Bu mücadelelerde kilise, güç kaybetmeye devam etmiş ve inandırıcılığını yitirmiştir.

XV. yüzyıldan itibaren ise halk arasında kiliseye karşı eleştiriler artmaya başlamış ve din temelli siyasi mücadeleler başlamıştır. XVII. yüzyıl ortasına kadar devam eden mücadelelerde Habsburg Hanedanı Avrupa'ya hâkim olma amacına ulaşamamış ve bölgede politik çoğulculuk egemen olmuştur.

2. ÜNİTE : Değişim Çağında Avrupa ve Osmanlı

Yeni Çağ Avrupa'sında Meydana Gelen Gelişmeler

Rönesans

Yeniden doğuş anlamına gelen Fransızca bir kelimedir.

Avrupa da XV. ve XVI. yüzyılda ortaya çıkan edebiyat, sanat ve bilim alanındaki gelişmelere verilen genel bir addır.

Dünya medeniyetinin bir dönüm noktası sayılan Rönesans Avrupalıların inançlarında, düşünce ve yaratışlarında köklü değişikliklere yol açmış, Avrupa ülkelerinin her alanda hızla ilerlemesini ve kalkınmasını sağlamıştır.

Rönesans'ın Nedenleri

- » Avrupa'nın Endülüs Emevi Devleti ve Sicilya aracılığıyla İslam medeniyetini tanınması
- » Coğrafi Keşiflerle zenginleşen burjuva sınıfının, kültür ve sanat faaliyetlerini destekleyen, bilim adamları ve sanatkarları himaye eden varlıklı kişiler haline gelmesi
- » Eski Yunan ve Roma bilim, felsefe, edebiyat ve sanat eserlerinin incelenmesi

- » Orta Çağ düşünce ve inançlarının terk edilmeye başlanması
- » Haçlı Seferleri ile Avrupa'ya taşınan matbaanın geniş kullanım alanına girmesiyle yeni buluş ve düşüncelerin daha kolay yayılması
- » Coğrafi Keşiflerle birlikte kiliseye duyulan güvenin sarsılmasına bağlı olarak düşünceye verilen önemin artması.

İtalya'da Ortaya Çıkma Nedenleri

- » İtalya'da Antik Çağ'a ait eserlerin bulunarak incelenmesi'x
- » Şehir devletleri şeklindeki siyasi yapının, özgür düşünceye imkan tanınması
- Ticaret yolları üzerinde bulunan İtalya'nın kültürel etkileşime açık olması
- İstanbul'un fethi ile buradaki bilim adamlarının İtalya'ya gitmesi
- Haçlı Seferleri'nden sonra aklı ön plana alan Hümanizm düşüncesinin İtalya'da doğması

Rönesans'ın Sonuçları

- » Skolastik yani dogmatik düşünce egemen düşünce olmaktan çıkmış ve böylece özgür düşünce ve yeni bir sanat anlayışı doğmuştur.
- » Deney ve gözlem metodunun kullanılmaya başlamasıyla bilim ve teknoloji gelişmiştir.
- » Kilise ve din adamlarına duyulan güven azalmış böylece Reform hareketlerine de zemin hazırlanmıştır.

Rönesans Dönemindeki Yenilikler

- » Rönesans hareketi ilim ve teknikteki ilerlemenin yanı sıra insan ve tabiat sevgisini de beraberinde getirdi.
- » Rönesans'ın öncüleri, sanat faaliyetlerinin yanı sıra edebiyat, tarih ve arkeolojiye de önem verdiler.
- » Resim ve tasvir anlayışı gelişti. Mimaride gotik tarzı terk edilerek barok ve rokoko üslubu geliştirildi. Bu barok ve rokoko mimari yapıları çok kaba ve ihtişamlıydı bu yüzden Rönesans mimarlığının başlıca özellikleri ölçü, sadelik ve tabilik olmuştur. Yani kaba ve ihtişamlıktan daha çok sadelik ve ölçülüğe, doğallığa yönelik sanat eserleri ortaya çıkarmışlardır.
- » Rönesans daha ziyade Fransa'da sanat; Almanya'da dini tablo ve resimler; İngiltere'de edebiyat; İspanya'da resim ve edebiyat alanında gelişti.

Hümanizm (İnsancılık):

İnsancılık' (hümanizm) insan aklını, etik ve adalet kavramlarını temele alan, batıl inanışları ve doğaüstü olan her şeyi reddeden bir dünya görüşüdür.

Bu yaklaşım hümanizmin dünyevi (seküler) yorumudur.

Her türlü çalışmada, felsefede ve pratikte insansal değerlere ve ilgilere odaklanan bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım anti-hümanist (insancı olmayan) her türlü kavram, düşünce ve uygulamayı dışlama yoluna gider.

Bir başka deyişle hümanizm, tüm insanların değerli ve onurlu olduğunu öngören ahlak felsefelerinin genel bir kategorisini anlatan bir terimdir.

Hümanist Sanatçıların Ortak Özellikleri

- » Sanatı doğanın bir taklidi (mimesis) olarak kabul etmişlerdir.
- » Hümanistlere göre sanatın ve edebiyatın asıl konusu insandır.
- » İnsan, özünde mükemmel bir varlık olabilme potansiyelini taşır.
- » Edebiyatın amacı insanı bu mükemmelliğe doğru götürmektir.

Hümanizmin Önemli Temsilcileri

Dante (1265 – 1321): İtalyan edebiyatının kurucusudur. En önemli eseri yapma destan niteliğindeki "İlahi Komedya"dır.

Petrarca (1304 – 1374): İtalyan şairi. Soneleriyle tanınır.

Boccaccio (1313 – 1375): İtalyan yazarı ve hikâye türünün ilk örneğini vermiştir. "Decameron" adlı eseriyle ünlüdür.

Montaigne (1533 – 1592): Fransız yazarı ve düşünürü. Deneme türünün babası kabul edilir.

Cervantes (1547 – 1616): Türünün ilk örneği sayılan Don Kişot romanıyla dünyaca tanınmış İspanyol yazarıdır.

Shakspeare (1564 – 1616): İngiliz ve dünya tiyatro edebiyatının büyük sanatçısıdır. Romeo ve

Juliet, Hamlet, Othello, Kral Lear, Machbeth gibi tragedyaları ve Yanlışlıklar Komedi, Hırçın Kız gibi komediyalarıyla tanınır.

Reform

Kelime anlamı yönünden “yeniden düzenlemek” anlamına gelen Reform, XVI. yüzyılda Katolik mezhebinde meydana gelen değişim ve düzenlemeleri ifade eder.

Reform'un Nedenleri

- » Kilisenin bozulması ve ıslahat fikrinin yayılması
- » Dini metinlerin ulusal dillere çevrilmesi
- » Kilise'nin dini ilkelere uymadığının anlaşılması
- » Matbaa sayesinde kültürel iletişimin gelişmesi
- » Rönesans'ın skolastik düşünceyi sarsması
- » Kilise'nin geniş toprakları elinde tutması
- » Kilisenin, endüljans ve aforoz gibi yetkilerini kullanarak halkı ekonomik yönden sömürmesi

Reform'un Gelişmesi

Almanya'da Reform Hareketleri

Reform hareketlerinin önderi, bir ilahiyat (Teoloji) Profesörü olan, “Martin Luther” dir. Luther, 1517 'de Wittenberg Kilisesi'nin kapısına astığı 95 maddelik bir bildiri ile Endüljans satışlarına itiraz etmiştir.

Bunun üzerine Papa X. Leon , Luther'i Aforoz etmiş, Luther'de Wittenberg'de halkın gözü önünde Aforoznameyi yakarak, Papa ile bağlarını koparmıştır. Papa'nın, Alman İmparatoru Şarlken' den Luther'i cezalandırma isteği ile toplanan Diyet Meclisi, Luter'i ölüme mahkum etmiş ve yakılmasına karar vermiştir. Ancak dostları Luther'i kaçırarak saklamıştır.

Luther bir yıllık süre içinde İncil'i Almanca'ya çevirmiştir. Luther'in düşüncelerinde “Kilise'yi düzeltmek için, onun elindeki bütün servetini almak lazımdır. Kilise ancak o zaman kendisine düşen görevleri yapar” vardı. Bu düşünceyi kendi çıkarları için uygun bulan, köylü, şövalye ve prensler, kilisenin Almanya'daki topraklarına saldırdılar. Şarlken, Diyet Meclisi'yle önce başka yerlere yayılmaması koşuluyla, Luterciliği kabul etmiştir (1529). Ancak Lutheriler bu karara uymayıp onunla mücadeleye yönelmiştir.

Bu gelişmeler sonucu Katolik Cermen İmparatorluğu ile Protestanlığı destekleyen bazı prensler arasında mezhep savaşı görünümünde siyasi güç savaşları başlamıştır.

Ogsburg Antlaşması (1555)

(Alman İmparatoru – Protestan Prensler)

Protestan mezhebi ve kilisesi resmen tanındı.

Alman prensleri, istedikleri mezhebi seçmekte ve seçtikleri mezhebi kendi uyruklarına da kabul ettirmekte serbest oldular.

Prensler kendi ülkeleri içindeki din işlerinin mutlak amiri oldular.

Prenslerin mezheplerini kabul etmek istemeyen Almanlar, başka yerlere göç edebilecekti.

Fransa'da Reform Hareketleri

Kalven adlı bir Fransız, Luther'e benzeyen görüşlerini, Fransa ve İsviçre'de yaymaya başladı. (Fransa' da Protestanlık resmen yasaklanmış olduğu için etkili olamamış, İsviçre'ye geçmek zorunda kalmıştır).

Kral IV. Henri zamanında Nant Fermanı ile (1598), Kalvenist ve Protestanlara mezhep özgürlüğü tanınmıştır.

İngiltere'de Reform Hareketleri

Kral VIII. Henri, eşinden boşanıp sevdiği kızla evlilik yapmasına izin vermeyen Papa'dan ayrılmış, Kalvenizm ve Katolikliğin birleşmesinden oluşan “Anglikanizm” mezhebi ve kilisesini kurmuştur.

Reform'un Sonuçları

- » Avrupa' da mezhep birliği bozuldu. Katolik ve Ortodoks mezheplerinin yanında, Protestanlık,

Kalvenizm, Anglikanizm gibi yeni mezhepler ortaya çıktı.

» Papa'lar eski güçlerini ve itibarlarını kaybettiler. Papa'ya bağlılık azaldı.

» Okullar Kilise'den alınarak halka verildi. Böylece laik eğitim sistemi kuruldu.

» Katolik Kilisesi'nden ayrılan ülkelerde, kilisenin malları ve topraklarına el konuldu.

» Katolik Kilisesi, kendisini düzeltmek zorunda kaldı.

» Katolik olarak kalan ülkelerde, başka mezheplere karşı mücadele edebilmek amacıyla "Engizisyon Mahkemeleri" kurulmuş, binlerce insanı ölüme göndermiştir.

» Avrupa'nın mezhep birliğinin bozulması, birliği sağlamaya çalışan Şarlken'in amacına ulaşmamasına neden olmuştur.

Rasyonalizm (Akılcılık) :

Rönesans ve Reform hareketleri sonrasında XVIII. yüzyıldan itibaren gelişen rasyonalizm (akılcılık, usçuluk) kavramının günlük dildeki anlamı ile felsefedeki anlamı farklıdır.

Günlük dilde rasyonalizm; akıl ve mantık süzgecinden geçmemiş görüşleri kabul etmemek, ön yargılardan ve duygusal saplantılardan arınmış olmak anlamına gelir.

Felsefede ise rasyonalizm, doğru bilginin kaynağının akıl olduğunu savunan görüştür.

Rasyonalizm; bilginin doğuştan gelen akıl ve onun bir görevi olan düşünme gücü ile meydana geldiğini benimser ve doğru bilginin kaynağını da duyularda değil, akılda gören öğretidir.

Sekülerleşmek (Dünyevileşmek):

Toplumda ahiretten ve diğer dini, ruhani meselelerden daha çok dünya hayatına odaklanılması yönündeki harekettir. Sekülerizm, din merkezli veya dini öğeleri sosyal, hukuki ve siyasi anlamda tayin edici kılan bir yaklaşımın tersine, bunları sosyal, hukuki ve siyasî kümeden ayıran bir yaklaşımı tanımlar.

Çok geniş bir terim olan sekülerizm, içinde birçok farklı akım, tür ve teori barındırır. Laiklik ve sekülerizm kavramları Türkçede sıklıkla eş anlamlı kullanılır. Laiklik, dinî kişi ve kurumların devletin işleyişine ve devlet kurumlarına müdahale etmemesi; devletin de din işlerine karışmaması anlamına gelir. Fransız sekülerizmi olarak da anılan laiklik kavramı, daha kapsamlı olan sekülerizm hareketinin bir parçasıdır.

Siyasi Anlamda Sekülerizm:

Siyasi anlamda kullanılan sekülerizm, teokrasi yönetiminin tamamen zıttı olarak devlet yönetiminin din odağından uzak bir şekilde yapılması gerektiğini savunur. Toplumunu ilgilendiren kamusal konulara dinin karıştırılmaması gerektiğini söyleyen seküler düşünce, din ile bütünleşen kamusal uygulamaların tamamını reddeder.

Newtoncu Fizik:

Isaac Newton'un ünlü eseri Principia'nın (İlkeler) yayımlandığı 1687 yılı, fizik tarihinde çok önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilir. İnsanlık ilk defa bu eserle detaylı bir kozmoloji (evrenbilim) görüşüne kavuştu. Newton kozmolojik görüşünü Kopernik'in, Kepler'in, Descartes'in, Galileo'nun çalışmalarından faydalanarak oluşturdu. Bunu yaparken, kendilerinden faydalandığı bu kişilerin fizik bilimindeki görüşlerinde önemli düzeltmeler de yaptı. Kopernik, Kepler, Galileo süreciyle Aristoteles'in fiziğinin otoritesi sarsılmış olsa da, Newton'un çalışmalarıyla tamamen yıkıldığı söylenebilir.

Newton gözlemi, deneyi ve matematiği birleştiren bilimsel yöntemin en başarılı temsilcilerinden biridir. Gezegenlerin yörüngelerinde nasıl kaldığı, Dünya'nın altındakilerinin neden düşmediği gibi sorular ancak Newton'un evrensel çekim yasası'nı ortaya koymasıyla cevabını bulabilmiştir. Newton, doğadaki düzenin, maddenin kendisinden kaynaklanmadığını; bazen doğrudan müdahaleyle, çoğunlukla ise doğa yasaları aracılığıyla bunu sağlayan ve evreni yaratan Tanrı'nın eseri olduğunu savundu. Newton'a göre Tanrı'nın mekanik sistemin işleyişine müdahalelerde bulunması mümkündü.

Wetfalya Antlaşması ile Uluslararası İlişkilerde Sekülerleşme:

Uluslararası ilişkiler disiplini; beslendiği Aydınlanma düşüncesi ve modern ulus devlet modeli üzerine kurgulanmış olması nedeniyle din, kültür ve medeniyet gibi faktörlerin devletler

arasındaki ilişkiler üzerindeki etkisini dikkate almakta çekimser kalmıştır.

Antlaşma Papalık makamının devletın hakimiyet sahasına artık daha fazla karışamayacağına, devlet çıkarlarının savaşlarda birincil husus olduğuna işaret ediyordu.

Vestfalya ile 'din özgürlüğü mefhumu' Avrupa'da kesinlik kazanmıştır. Diğer bir önemli husus ise devletlerin kendi topraklarında 'mutlak egemen' bir konuma yükselmeleri olmuştur.

"Bundan sonra Avrupa, kendi yasalarına göre hareket eden, kendi siyasal ve ekonomik çıkarlarını izleyen, serbestlik içinde ittifaklar kuran ve bozan, savaş ile barış arasında güç dengesi kurallarına göre durum değiştiren, elçi gönderip kabul eden bağımsız ve özgür devletlerden oluşacaktır."

Devletlerin üzerinde, onların ilişkilerini düzenleyen herhangi bir üstün otorite yoktur. Çıkar çatışmaları güç kullanarak çözümlenmektedir. Devletler arası ilişkiler herkesin herkese karşı savaşı görünümündedir.

Osmanlı Sosyo-Ekonomik Yapısında Değişiklikler

Coğrafi Keşifler ile keşfedilen Amerika Kıtası'ndaki altın ve gümüş gibi birçok değerli maden Avrupa'ya taşındı. Bu madenler mal ve hizmetlere olan talebi arttırdı ve ticaret hacmi büyüdü.

Bu gelişmenin sonucunda merkantilist ekonomi modeli oluştu. Bu modelin Osmanlı ekonomisine etkisi olumsuz oldu.

XVI. yüzyıldan itibaren Avrupa'da merkantilizmin etkisiyle önemli miktarda değerli madenlerin birikimi yapıldı. Bol miktarda gümüş paranın kullanımı, gümüşün bolluğu fiyatların yükselmesine ve gelirin düşmesine neden oldu. Bu gelişmeler Osmanlı ekonomisinde paraya değer kaybetti. Bu durum enflasyonun yaşanmasına neden oldu. Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un fethinden sonraki yıllarda düşük bir enflasyon görüldü.

Osmanlı para birimi akçedeki gümüş miktarının azalması enflasyona neden oldu. İlk etkili enflasyon 1593'te oldu ve bir akçedeki gümüş miktarı yarı yarıya indirildi ama maaşlar, aynı akçe miktarıyla ödendi. Devletten maaş alanlar, eskisine oranla gelirlerinin yarısını kaybetmiş oldular.

Askerî harcamaların büyük bir kısmı, tımarlardan sağlanan gelirlerle karşılanırken gelişen savaş teknolojisi beraberinde devlete büyük bir ekonomik yük getirdi. Ateşli silahlarla donatılmış klasik sipahiler, savaşlarda etkili olamıyorlardı. Çözüm olarak sayı itibarıyla az olan kapıkulu askerlerinin sayısı birkaç kat artırıldı ve ateşli silahlarla donatıldı. Bu askerlere ulûfe ve bahşişlerin ödenmesi devlet ekonomisine büyük bir yük getirdi.

Asya'dan Avrupa'ya kervanlarla kara yolu üzerinden yapılan ticaret Coğrafi Keşifler ile okyanuslar üzerinden yapılmaya başlandı. Ticaret yollarının değişmesi nedeniyle Osmanlı şehirleri ve ekonomisi büyük zarar gördü. Böylece söz konusu güzergâhta para kullanımı geriledi. Bu gerilemeyi arttıran bir diğer neden Anadolu'da ortaya çıkan Celâli İsyânları'dır. Bu iç karışıklık geleneksel idari ve mali yapıda büyük zararlara yol açtı. XVII. yüzyılın son çeyreğinde devletin para üzerindeki hâkimiyetinin zayıflaması sonucunda ekonomik hayattaki etkinlik de zayıfladı.

Osmanlı Devleti bu duruma engel olmak için para politikasına yeniden çekidüzen verdi. Bu doğrultuda darphanede çeşitli miktarda ve oranlarda sikkeler (para) bastırıldı. Saraya ait altın ve gümüş içeren değerli eşyalar da darphanede eritilerek paraya çevrildi, ayrıca maden ocakları yeniden faaliyete geçirilip işletmeye açıldı. Tüm bu tedbirlere rağmen ordunun askerî harcamaları karşılanamadı.

XVIII. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı para politikası yeniden düzenlendi. Devlet, savaşın yol açtığı kıtlık ve enflasyonu engellemek için geleneksel fiyat düzenlemesi olarak bilinen narh sistemine uygun olarak fiyatların kontrolünü sağladı.

Avrupa'da Coğrafi Keşifler ile başlayan ekonomik süreç Sanayi Devrimi'ni doğurdu. Batı karşısında Osmanlı Devleti'nin klasik ekonomik sisteminin şansı kalmadı. XVII. yüzyılın

sonunda maliye iflas etti ve zorlu bir döneme girildi. Osmanlı Devleti, Fransızlara Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde verilen kapitülasyonları Sultan I. Mahmut Dönemi'nde sürekli hâle getirdi.

Kanuni Dönemi'nde Fransa'ya verilen kapitülasyonların amacı Avrupa'da Hristiyan birliğini bozmak, Akdeniz ticaretini canlandırmak ve Almanya'ya karşı Fransa'nın desteğini kazanmaktı. 1740 tarihinde kapitülasyonların sürekli hâle getirilmesiyle Fransa, Doğu ticaretinde ve Osmanlı limanları arasındaki taşımacılıkta rakipsiz bir konuma geldi. Bu dönemde verilen kapitülasyonlarda Osmanlı Devleti'nde yaşayan Fransızlar vergiden muaf tutuldu. Bunun yanında Fransızlardan alınan gümrük vergilerinin arttırılmaması kararlaştırıldı.

Yüzyılın sonlarına doğru büyümekte ve yayılmakta olan sömürgecilik, Osmanlı Devleti'nin ekonomik ve politik olarak Batı Avrupa'ya bağlanmasına sebep oldu. Avrupa devletleri imtiyazlarını korumak ve genişletmek için Osmanlı Devleti'ne karşı baskılarını arttırdı.

Osmanlı Devletinde Çözölmeye Karşı Önlemler

Celali İsyancıları

» Celâli İsyancıları, Yavuz Sultan Selim Dönemi'nde başlamıştır. Bu isyanların, Celâli İsyancıları olarak adlandırılması Tokat ve çevresinde isyan eden Bozoklu Celâl'den gelmektedir

Nedenleri

- » Uzun süren Osmanlı-Avusturya ve Osmanlı İnan savaşılarının gelirleri azaltması
- » Osmanlı Devleti'nin ekonomisinin zayıflaması
- » Tımar sisteminin bozulması
- » Vergilerin yükseltilmesi
- » İltizam sistemiyle istenilen sonuca ulaşılamaması
- » Eski askerlerin eşkıyalık faaliyetlerine yönelmesi

Sonuçları

- » İsyancıların bastırılmasında şiddet ve baskı uygulandığı için sağlanan huzur uzun ömürlü olmamıştır.
- » Sosyal açıdan bakıldığında Anadolu'da birçok insan hayatını kaybetmiş, köyler boşalmıştır.
- » Halkın can ve mal güvenliği isyanlar boyunca tehlike altına girmiştir.
- » İsyancılarından dolayı tarımsal ve hayvansal üretim düşmüş, işsizlik artmıştır.
- » Köylerden şehirlere yapılan göçler sebebiyle kırsal nüfus azalmıştır.
- » Göç, şehir hayatında yeni sorunları doğurmuştur.
- » Ekonomik açıdan ise vergilerin düzenli toplanamayışı Osmanlı ekonomisini zayıflatmıştır.

Yeniçeri İsyancıları

» XVII. yüzyılda İstanbul'da çıkan isyanlar genel olarak yeniçeriler tarafından çıkarılan isyanlardı.

» Yeniçeri Ocağının bozulmaya başlaması, III. Murat Dönemi'nde başladı

Yeniçeri Ocağının bozulma Nedenleri

- » Yeniçeriler arasında evli olanların sayısının artması
- » Askerlik dışında ticaret ve esnaflık gibi işlere yönelmeleri
- » Vezir-i âzama hatta padişahlara baskı kurarak istediklerini yerine getirmeye başlayıp saraydaki çeşitli gruplar arasındaki iktidar mücadelesine alet olmaları
- » Yeniçeri Ocağı kanunnamelerinin yerini yeni geleneklerin alması
- » "Ocak devlet içindir." Anlayışının yerini "Devlet ocak içindir." Anlayışının alması
- » XVII. yüzyıldan itibaren devşirme sisteminin terk edilmesi
- » Yeniçeri Ocağının saraya karşı ulemanın yanında yer alması
- » Yenilikleri reddeden bir yapı hâline dönüşmesi

İsyancıların Sebep ve Sonuçları

- » Maaşlarındaki gümüş oranının düşürülmesi
- » Culüs bahşışı alamamaları
- » Bazı devlet adamlarının kışkırtmaları gibi nedenlerle ayaklanmışlardır.
- » II. Osman'ın Lehistan seferi sırasındaki disiplinsizlikleri nedeniyle ocağın kaldırılmak istenmesi

II. Osman'ı şehit etmelerine neden olmuştur.
» Devlet'in merkezi otoritesi sarsılmıştır

Suhte İsyancıları

- » Medreseli İsyancıları olarak da anılan Suhte İsyancıları, XVI. yüzyılda Anadolu ve Rumeli'de halk arasında sosyal gerginliğin bulunduğu bir dönemde cereyan etmiştir.
- » Medreseli suhteler, iş bulamamaktan ve geçim sıkıntısından birçok olaya karışmış ve isyan etmiştir.
- » 1550'li yıllarda başlayan Suhte İsyancıları 1559'da daha da artmıştır.
- » Osmanlı Devleti bu isyanları bastırmak için halk arasından muhafaza birlikleri oluşturmuştur
- » XVI. yüzyılda Sadrazam Kuyucu Murat Paşa'nın müdahalesi sayesinde Suhte İsyancıları etkisini yitirmiştir

SONUÇLARI

- » Medrese eğitimini ve öğretimini aksatmış ve geriletmiştir.
- » Hem iyi hoca yetişmemiş hem de iyi âlim olmanın arzusunu taşıyan talebe sayısı azalmıştır.
- » Talebeler çalışmadan, bilmeden, kolayından icazet almış; hak etmeden mevki ve vazife alma peşinde koşmuşlardır.

Osmanlı Devleti'nde Ekber Ve Erşed Sistemi

- » Ahmet Dönemi'nde (1603-1617) bu sisteme son verilerek Ekber ve Erşed Sistemi'ne geçildi.
- » Veraset sisteminde yapılan bir değişikliktir
- » hanedanın en büyük (ekber) ve en olgun (erşed) üyesi padişah olacaktı
- » Ekber ve Erşed Sistemiyle şehzadelerin sancağa çıkma usulü sona ermiştir
- » Kafes usulüne geçilerek saraydan dışarı çıkamamışlardır
- » Şehzadelerin ülke yönetiminde bilgi ve tecrübe kazanmalarını engellemiştir
- » Padişah olunca devlet adamları ve saray kadınlarının etkisi altında kalmışlardır
- » Olumlu yanı ise taht kavgalarını azaltmasıdır

Osmanlı Devleti'nde Layihalar

- » Layiha, Osmanlı Devleti bürokrasisinde taslak veya rapor türü belgelere verilen addır.
- » Devlet düzeninde açığa çıkan olumsuzlukların giderilmesi için tavsiye niteliğindeki görüş metinleridir.
- » Koçi Bey , Kâtip Çelebi, Ayni Ali Efendi ve diğer devlet adamlarına raporlar (risale-layiha) hazırlatıldı.
- » Raporların içerikleri dikkate alınarak bu gidişata son vermek ve Osmanlı Devleti'ni tekrar eski gücüne ulaştırmak amacıyla II. Osman ve IV. Murat gibi hükümdarlar ile Tarhuncu Ahmet ve Köprülüler gibi sadrazamlar döneminde ıslahat yapıldı
- » Layihalar, Osmanlı yönetimindeki aksaklıkların nedenini askerî, sosyal ve ekonomik alanlarda sarsılmalara bağlanmaktaydı.
- » Toplumsal sorunlar, gelişmelerin dinamik bir parçası olarak görülemediğinden statik kalıplar içerisinde değerlendirildi
- » Yapılan ıslahatlarda toplumsal düzen geri planda kalmıştır.
- » Layihalarda Osmanlı kadim düzenine dönme düşüncesi ön plandadır.
- » Osmanlı düzeninin mükemmelliğine olan inançtan dolayı değişiklikler sapma olarak yorumlanmıştır

Lale Devri'ndeki Yeniliklerin Sosyal Hayata Etkileri

- » Lale Devri, 1718'de imzalanan Pasarofça Antlaşması ile başlayan ve 1730'da Patrona Halil İsyanı ile sona eren dönemdir
- » Osmanlı padişahı III. Ahmet ve Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlık dönemini kapsayan zevk, eğlence, barış, yenileşme ve sivil reformların görüldüğü dönemdir
- » İlk defa Yahya Kemal Beyatlı bu devir için "Lale Devri" tabirini kullanmıştır
- » Osmanlı askerlik tarihinde ilk defa savaştan çok barışı korumak amacıyla Avrupa siyasetiyle yakından ilgilendi.

- » Damat İbrahim Paşa, Avrupa'yı tanımanın Osmanlı dış politikası ve ticareti için önemli olduğuna inanan ve fiilen adımları atan ilk sadrazamdır
- » Avrupaya ilk defa geçici elçiler gönderildi (Paris, Viyana, Varşova, Lehistan ve Rusya'ya)
- » Avrupa ilk defa örnek alınmaya başladı
- » Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Paris elçiliğinin ardından saraya sunduğu raporla Osmanlı Devleti'nde Batılılaşma hareketleri fiilen başladı (Sefaretname)
- » Birçok güzide mimari eserler inşa edildi.
- » Bu devir Osmanlı düşünce uyanışının başlangıcıydı.
- » Çelebi Mehmet Efendi'nin oğlu Mehmet Said Efendi ve İbrahim Müteferrika'nın gayretleriyle 1727'de İstanbul'da ilk devlet matbaası kuruldu.
- » Nevşehirli Damat İbrahim Paşa, yangınlara karşı 1720'de Tulumbacı Ocağı'nı kurdurdu
- » Yalovada kağıt fabrikası kuruldu
- » İstanbul'da Çini ve kumaş fabrikaları kuruldu
- » Mimari süsleme sanatında Barok ve Rokoko tarzı kullanıldı
- » Tercüme heyeti kuruldu ve öncelikle Fransızca eserler Türkçeye çevrildi
- » İlk Karantina uygulaması yapıldı
- » İlk çiçek aşısı uygulandı
- » Divan yerine Koltuk ve iskemle kullanılmaya başlandı
- » Zengin kesim resamlara portrelerini çizdirdi

Matbaanın Geliştirilmesi Ve Osmanlıya Gelişi

- » İlk Kağıt ve Matbaayı Çin uygarlığı yaptı
- » Almanya'nın Mainz (Meynz) kentinde Johann Gutenberg (Yohen Gutınberg) hareketli harflerle baskı tekniğini 1440'lı yılların sonuna doğru buldu
- » 1452- 1455 yılları arasında hareketli harflerle iki ciltlik İncil basıldı
- » İstanbul'da ilk Rum matbaası Hristiyan kiliseleri arasındaki mücadeleden bir aracı olarak kurulmuş ve matbaacılık faaliyetine Londra'da başlayan Rum rahibi Nicodemus Metaxas (Nikodmus Metakis) tarafından 1627'de açılmıştı.
- » Beyoğlu'nda faaliyete geçen bu matbaanın bastığı ilk eser "Museviler Aleyhine Bir Risale" adlı eseri.
- » İbrahim Müteferrika matbaanın önemini anlatmak için kitap basımının faydalarını içeren "Vesiletü't Tıbbâ'yı" hazırlayarak sadrazama sunmuştur.
- » İbrahim Müteferrika ile Mehmet Said Efendi'ye, III. Ahmet'in fermanı ve şeyhülislamın fetvası ile ilk Türk matbaasını kurma izni verildi
- » İlk Türk matbaasını İbrahim Müteferrika kurdu ayrıca bu matbaada bastığı birçok kitabın yazarlığını ve düzenlemesini de yaptı
- » Matbaada, ilk kitap 1729 yılının başlarında basıldı. Basılan eser, kaynaklarda "Vankulu Lugatı" adıyla geçen "Sıhahul Cevheri" tercümesiydi

Osmanlı İlim ve İrfan Geleneğinde Yenilik Arayışları

KÂTİP ÇELEBİ

- » Kâtip Çelebi 1609- 1657 yılları arası yaşamış, XVIII. yüzyıl Türk bilim dünyasının pozitif ve hür düşüncüyü savunan ismidir.
- » Bilimsel çalışmalarıyla Türk tarihinde ve Batıda ilgi uyandırmıştır.
- » Asıl ismi Mustafa olan Kâtip Çelebi hacca gittiği için "Hacı Halife Kalfa" olarak tanınmıştır
- » "Düstûrü'lAmel" adlı risalesinde devlet düzenine ilişkin değerlendirmelerde bulunmuştur.
- » Özellikle Yunanlıların coğrafya konusundaki bilgileriyle İslam yazarlarının bilgilerin kıyaslayıp "Cihannüma" adlı eserini hazırlamıştır.
- » İlimde taassubun (bağnazlık) sakıncalarından bahsederek ilim hayatında ret ve inkâr yoluna gitmeden ve taassuba düşmeden her kaynaktan tahliller yaparak yararlı olanın kabul edilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

EVLIYA ÇELEBİ

- » Evliya Çelebi 1611- 1685 yılları arasında yaşamış Türk tarihinin en önemli seyyahlarından
- » Hayatı hakkında bilinenler seyahat hatıralarını topladığı on ciltlik muazzam eserine dayanır
- » Eserinin adı Seyahatnamedir
- » Seyahatname isimli eserinde “Rum, Arap, Acem, İsveç, Leh ve Çek'te 7 iklim, 18 padişahlık yerini 51 yıl boyunca gezip dolaştığını” anlatmıştır
- » Evliya Çelebi, Seyahatname'yi 1630-1681 tarihleri arasında yazdı

NAİMA EFENDİ

- » Naima Osmanlı Devleti'nin ilk resmî tarihçisi, vakanüvisidir.
- » 1655-1716 yılları arasında yaşadı Asıl ismi Mustafa'dır.
- » Naima mahlasıdır.
- » Naima Tarihi isimli eseri, içerik itibarıyla olayları kronolojik bir sıra içerisinde nakleder
- » Eserde bin dört yüz başlık yer almaktadır.
- » Eserde gelecekte olabilecek olayların kurgusu vardır.
- » Olayların perde arkasını sağlıklı bir şekilde neden sonuç ilişkisi içinde vermiştir
- » Ona göre devlet için en zararlı şey, uzun savaşlar ve devlet adamlarının aralarındaki görüş ayrılığıdır.
- » Naima'ya göre her türlü sosyal değişmeye ön ayak olan; iradeli, zeki, akıllı ve parlak bir dehaya sahip olan büyük adamların yetiştirilmesi için gerekli özen gösterilmelidir

YANYALI ESAD EFENDİ

- » Devrin bilginleri tarafından Esad Hoca, Esad Efendi olarak anılmıştır.
- » Yunanistan'ın Yanya şehrinde doğduğu için eserlerinde “Yanyavi” mahlasını kullanan
- » Esad Efendi 1731'de vefat etmiştir
- » Mantık, felsefe, kelim, matematik, astronomi ve Öklid geometrisi alanlarında dersler aldı.
- » Müderrislik ve kadılık görevlerinde bulundu
- » III. Ahmet'in Topkapı Sarayı'nda kurduğu kütüphanede vazifelendirildi.
- » Lale Devri'nin en önemli ilim ve fikir adamlarından biridir.
- » Devrinin âlimleri kendisine “Muallim-i Salis (Üçüncü Öğretmen)” unvanını verdi
- » Aristo'nun “Fizika” eserini İoannis Kottinius'un (Ayenis Kottinus) yorumunu esas alarak Arapçaya çevirmiştir
- » Esad Efendi'ye göre insanın sahip olduğu yetenekler eğitim ve öğretimle geliştirilip disipline edilince o insan günlük hayatta, bilim ve sanatta daha başarılı olur

3. ÜNİTE : Uluslararası İlişkilerde Denge Stratejisi

Devrimler Çağı

Fransız İhtilali

Fransız İhtilali 1787-1799 yıllarında yaşanmış dünyanın en büyük devrimidir. Fransa halkı, krallarının baskısı ve umursamazlığına karşı aydınlar çevresinde krala isyan etmiş ve Fransa'nın “Ancien Regime” denilen siyasi rejimini değiştirmiştir.

Bu devrimle birlikte özellikle Osmanlı Devleti'nin ve çok uluslu devletlerin belası niteliğinde olan milliyetçilik, demokrasi, insan hakları, adalet ve eşitlik gibi yeni kavramlar ortaya çıkmış böylelikle diğer devletleri de etkilemiştir.

Fransız İhtilalinin Nedenleri

- Uzun süren savaşlarda Fransa'nın ekonomik açıdan zayıflaması
- Amerikan Bağımsızlık Savaşına Fransa'nın yapmış olduğu yüksek askeri ve ekonomik destek
- Halka bindirilen yüksek vergiler
- Tarımda yaşanan büyük düşüş

- Ticaretle zenginleşen burjuva kısmının refah seviyesinin artması
- Fransız aydınlarının etkisi

Fransız İhtilalinde Olaylar

Fransız ihtilalinin başlaması 14 Temmuz 1789'da Bastil Hapishanesinin isyancılar tarafından basılıp mahkumların serbest bırakılmasıyla başlamıştır. Hapishanedeki mühimmatı da kendilerine alan isyancılar, bu silahları ihtilalde kullandılar.

1791 yılına geldiğinde ise İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ve ardından ulusal egemenliğe dayalı yeni bir anayasa yayımlandı. Böylelikle devrim başarıyla sonuçlandı ve kralın hakları sınırlandırıldı. (Anayasal Monarşi)

Fransız İhtilalinin Sonuçları

- Milliyetçilik, Laiklik, Demokrasi, Eşitlik, Hukuk, Adalet gibi günümüz kavramları ortaya atıldı.
- Milliyetçilik akımıyla beraber çok uluslu devletler parçalandı (Osmanlı) ve yeni ulus devletler ortaya çıktı.
- Yeni Çağ kapandı Yakın Çağ başladı
- Bireysel özgürlük geldi ve kölelik kaldırıldı.

Sanayi Devrimi

Rönesans, reform vb. hareketleri başta özgür düşünce, bilim ve teknik alanında önemli değişimler yarattı. Ardından Coğrafi Keşifler ile Avrupa yeni diyarlar keşfetti. Bu keşifler sayesinde Avrupa oldukça zenginleşti. O dönemde zenginlik güç demektir. Zengin olma isteği ülkeler arasında rekabeti arttırdı. Coğrafi Keşifler 'de rekabet ortamı artınca denizcilik alanında yeni gelişmeler yaşandı. Denizcilerin daha az hasta olması ve uzun yollara dayanabilmesi için yeni yöntemler geliştirilmeye başlandı. Bu yöntemlerin gelişmesiyle teknoloji gelişmeye başladı.

Gelişen teknoloji ile paralel refah seviyesi de arttı. Refah seviyesindeki artış nüfusu arttırdı. Bu artışla beraber iş gücünde de fazlaşma yaşandı. Buharlı makinenin icadı ile bu devrim için başlangıç oldu. Buharlı makine teknolojisi geliştirilerek gemi ve trenler için kullanılmaya başlandı. İlerleyen süreçlerde Batı toplumu büyük bir değişim geçirdi. Bu değişim sosyolojik olarak büyük bir değişimdi.

Genel olarak nedenler

- Büyük Coğrafi Keşifler 'in yapılması.
- Avrupa'nın sermaye bakımından zenginleşmesidir.
- Şirketlere olan yatırımların artmasıdır.
- Teknolojinin gelişmesi.
- Nüfus artış hızının yüksek olması
- Teknik icatların yapılması
- Köyden kente iş gücü akımının yaşanmasıdır.

Sanayi devriminin sonuçları

- Avrupa'da üretim artmış ve insanların refah seviyesi yükselmiştir.
- Sağlık, temizlik ve konfor anlayışında önemli gelişmeler görülmüştür.
- Yaşam koşullarının iyileşmesi ve ölüm oranlarının düşmesi sonucunda hızlı nüfus artışı görülmüştür.
- Büyük sanayi şehirleri ortaya çıkmıştır. Kentlerin hızla büyümesiyle işsizlik gibi yeni toplumsal sorunlar doğmuştur.
- Ekonomiyle ilgili kapitalizm, sosyalizm ve emperyalizm gibi görüşler ortaya atılmıştır.
- Avrupa'da işçi sınıfı ortaya çıkmış ve önem kazanmıştır. İşçi işveren sorunlarının çözümlenebilmesi için sendikacılık girişimleri başlamıştır.
- Hammaddeler ve pazar bulma önemli bir sorun haline gelmiştir. Bu durum Avrupa devletleri arasında sömürgecilik yarışını hızlandırmış ve I. Dünya Savaşı'na neden olmuştur.

Osmanlı'da Modern Orduya Geçiş Zorunlu Askerlik Sisteminden Ulus Devlete

- Avrupa'da ortaya çıkan ulus devletler, siyasi ve askerî güç olarak çok uluslu devletler için önemli bir tehdit oluşturdu.
- Çok uluslu devletler anayasal sistem, vatandaşlık, zorunlu temel eğitim, zorunlu askerlik ve nüfus sayımlarında düzenlemeler yaparak çok uluslu devlet yapısını korumaya çalıştı.
- Ulus devlet modelinin en temel özelliklerinden biri olan zorunlu askerlik sisteminin başlangıcı Fransız İhtilali'ne dayanırken, Modern ordu kurma fikri XVI. yüzyılda Niccolo Machiavelli (Nikola Makyavelli) tarafından ortaya atıldı.
- Fransız devrimcileri, 18. yy öncesindeki soylu subaylar ve çapulcu erlerden oluşan ordular yerine, subayları yetişmiş profesyonel askerlerden oluşan ordular getirmişlerdi.
- Devrimcilerin keşfettikleri yeni askeri sistem “topyekun savaş, ulusal kaynakların seferber edilmesi ve zorunlu askerlik” oldu. Böylece zorunlu askerlik yurttaşların eşitliği ilkesini getirmişti.
- Modern Çağ'da, savaşların artık hükümdar adına değil, herkesin var olması adına yapıldığı ileri sürülmüştür.
- Fransız İhtilali'nden sonra “Vatan tehlikede ve halkın tamamı vatan savunmasından sorumludur.” biçiminde oluşan söylemler yeni bir ordu anlayışını da beraberinde getirdi.
- Ulus kavramı ile birlikte “millî ordu” kavramı ulus devlet modelinin ayrılmaz bir parçası hâlini aldı.
- Millî bir devlet kurma fikri, zorunlu askerliğe dayalı millî bir ordu kurma fikrinin doğmasına sebep oldu.
- XIX. yüzyıl başlarında kral için değil vatan için savaşan yeni ordu anlayışı, Napolyon'un başarılarının temel nedeni sayıldı.
- Ulus devletler zorunlu askerlikle güçlü bir ordu kurmayı hedefledi ve aynı zamanda farklı statülere bölünmüş topluluktan eşit vatandaşlığa geçişi sağladı.
- Vatandaşlar anayasa önünde eşit hak ve görevlere sahip oldu. Bu sayede bireyin kendini yaşadığı devletle özdeşleştiren vatandaşlara dönüştürülmesi amaçlandı.
- Osmanlı Devleti gibi farklı etnik grupları ve dinleri barındıran devletler de ulusal bağımsızlık hareketlerini önlemek ve devletin birliğini sağlamak için zorunlu askerlik sisteminden yararlandılar. Bu uygulamayı “medenileştirme” aracı olarak da kullandılar.
- Çıkan isyanları bastırmak seferberlik kararnamesi ilan edildi. Kararnameye göre her Fransız erkek, asker kabul edildi.
- Bekâr delikanlılar cephede savaşırken evliler silah imalatında ve cepheye nakil işlerinde çalışacaktı. Kadınlar asker elbisesi dikimi ve çadır yapımıyla uğraşacaktı. Bu kararname ile zorunlu askerlik uygulanmaya başlandı. Sağlık sorunu olmayan bütün genç erkekler asker sayıldı.
- Fransa'da ortaya çıkan zorunlu askerlik uygulaması Avrupa devletlerinde hızla yayılmaya başladı.
- Askerlik; milliyetçilik ve vatan sevgisi temeline oturtuldu.
- Avrupalı devletlerin ordularında ordu komutanlarının teşkilatçı yapıları güçlendirildi ve askerlere mutlak itaat disiplini öğretildi.
- Fransa'da ortaya çıkan zorunlu askerlik uygulaması tüm bu çalışmalarla Avrupa'da zirveye ulaştı.

Osmanlı Devleti'nde Modern Ordu Kurma Çabaları

Osmanlı modernleşmesi, XVIII. yüzyıl başlarından itibaren başlayan ve devletin yıkılışına kadar sürdürülen bir “devleti ayakta tutma” çabasıdır. XVIII. yüzyıl başlarına kadar askerî ve siyasi alanlarda kendisini yeterli görmeye devam etmiş ve Batı'nın gücünü gözle görülür hale gelene kadar kabullenmemiştir. Osmanlı Devletinin Batı karşısında yaşadığı gerilemeyi fark etmesi ve kabullenmesi ise yaşanan büyük yenilgiler ve kaybedilen topraklar dolayısıyla mümkün olmuştur.

XVIII. yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin bir asırlık dönemde sürekli toprak kaybetmesi ve zayıflaması devleti eski alışkanlıklarını değiştirmeye zorlamıştır. Bu dönemde Osmanlı, merkezi yönetimi güçlendirmekle birlikte hem sayısal olarak hem de nitelik ve teknik bakımdan gelişmiş bir askeri örgütlenmeye mecbur kalmıştır.

XVIII. yüzyılda ordunun modernleştirilmesi ve askeri alanda Batı örneğinin Osmanlı ordusunda uygulanmasına I. Mahmut'un 1730'da tahta çıkmasıyla başlanmıştır. Ardından III. Mustafa ve I. Abdülhamid'le devam eden askeri alanda batılılaşma süreci, asıl ivmeyi III. Selim ve II. Mahmut devirlerinde yaşamıştır.

Nizam-i Cedid

- III. Selim döneminde Avrupa eğitim yöntemlerine göre kurulan asker ocağıdır. Yeniçeri Ocağı'nın ve halkın tepkisini çekmemek için Nizam-ı Cedid'in İstanbul'un korunması amacı ile kurulduğu açıklanmıştır.
- Nizam-ı Cedid Ocağı'nın giderlerini karşılamak amacıyla "İrad-ı Cedid" hazinesi kurulmuştur. Yeni ordunun subay ve erlerinin maaşları bu hazineye ödenmiştir.
- III. Selim'in Nizam-ı Cedid yeniliklerine karşı Kabakçı Mustafa öncülüğünde ayaklanma çıkması üzerine III. Selim Nizam-ı Cedid Ocağı'nın kaldırıldığını bildirmesine rağmen ayaklanıcılar Şeyhülislâmdan aldıkları fetva ile III. Selimi tahtan indirmişlerdir. Nizam-ı – Cedid yenilikleri de tıpkı Lale Devri yenilikleri gibi tutucu çevrelerin çıkardıkları ayaklanma ile son bulmuştur.
- Merkez ordusu iken belli başlı merkezlerde garnizonlar oluşturarak örgütlenen Yeniçeri Ocağı, fonksiyonunu ve Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemdeki etkinliğini yitirdi.
- Yeniçeri Ocağında ilk bozulmalar XVI. yüzyıl ortalarında başladı.
- Yeniçerilerin evlenmeye başlaması ve askerlik dışında başka mesleklerle uğraşması onları talim yapmaktan uzaklaştırdı. Bu durum onların askerlik yeteneklerini zayıflattı.
- Sultan III. Murat Dönemi'nde askerlikle alakası olmayanların Yeniçeri Ocağına alınması orduda bozulmayı hızlandırdı.
- Savaşların uzun sürmesi ve yenilgiyle sonuçlanması Osmanlı maliyesinin bozulmasına neden oldu. Maliye gelirleri azalınca ulufeler, ayarı düşük akçelerle ödenmeye başlandı.
- Bundan dolayı, yeniçerilere XVI. Yüzyılın ortalarından itibaren başka mesleklerle uğraşma izni verildi. İstanbul'da farklı mesleklerle uğraşan yeniçeriler ;
 - * Evlenmeye,
 - * Savaşlardan kaçmaya,
 - * Talim yapmamaya,
 - * Talim yaptırılmasına karşı çıkmaya başladı.
- Yeniçeriler orduda asker sayımına karşı çıktıkları için savaştan kaçanlar veya şehit olanlar tespit edilememekteydi ve bunların maaş defterleri (mevacip veya esame defteri) bir senet gibi alınıp satılmaktaydı.

Yeniçeri Ocağının Kaldırılması ve Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyenin Kurulması

II. Mahmut, padişahlığının ilk yıllarını İstanbul ve taşradaki politik dengeleri gözetmekle geçirdi. Ülkesi üzerindeki hükmü zayıflamış padişahın karşısında İstanbul'da Yeniçeri Ocağı ile ulema; Rumeli, Anadolu, Mısır ve Irak'ta ise âyân olarak anılan mahallî güçler vardı.

II. Mahmut'un tahta çıkmasını sağlayan Rusçuk Ayanı Alemdar Mustafa Paşa, kendine bağlı askeri kuvvetleri olan güçlü bir sadrazamdı. Önce Nizam-ı Cedid'in benzeri olarak Sekban-ı Cedid Ocağını kurdu.

Sekban-ı Cedid Ocağının kurulmasını bahane eden yeniçeriler ayaklandı. 1808'de Alemdar Mustafa Paşa'nın Sekban-ı Cedid kuvvetleri ile halk ve yeniçeriler arasında adeta bir iç savaş yaşandı. Yeniçeriler, Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürüp saraya doğru harekete geçti.

II. Mahmut Osmanlı Hanedanı'nın tek erkek üyesi olarak kalmak için IV. Mustafa'yı idam ettirdi. Yeniçeriler çaresizce II. Mahmut'u kabullenmek zorunda kaldı.

II. Mahmut, altı ay boyunca devam eden bürokrat ve ulemanın katıldığı düzenli ve gizli toplantılar yaptı.

1826 yılına gelindiğinde Ocağın bu yapısıyla ayakta kalmasının mümkün olmadığı iyice anlaşıldı. 1808'den 1826'ya kadar geçen süre içerisinde II. Mahmut, âyan sorununu çözerek ulemayı ve halkı kendi tarafına çekmeyi başardı. Yeniçerilerin üst komuta kademesine kendisine yakın kişileri yerleştirerek olası bir isyana karşı gerekli tüm tedbirleri aldı.

Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye Ordusu

- Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye ordusu zorunlu askerliğe tabi olduğundan paralı askerlik sistemi de kaldırılarak millî orduya geçişte önemli bir adım atılmış oldu.
- Yeni kurulan ordunun asker ihtiyacı Müslüman halkın 15-25 yaş arası gençlerinden karşılanmaktaydı.
- Kişinin askerlikten ayrılıp sivil hayata dönebilmesi, ticaret veya ziraatla uğraşabilmesi ve emekliliğe hak kazanabilmesi için on iki yıl askerlik hizmeti yapması gerekiyordu.
- Bekârlara yüzbaşı mülâzımı (teğmen) olana kadar evlenmek yasaktı ancak evli olanların orduya girmesine engel yoktu.
- Osmanlı merkez ordusu da toplumun sosyo-politik ve sosyo-ekonomik olarak en alt zümresinden gelen fakir veya işsiz gençlerden oluşmaktaydı.
- Asâkir-i Mansûre-i Muhammediye, çağın gereklerine uygun bir yapıda oluşturulmak istendi.
- Avrupa ülkelerinde olduğu gibi askerlere düzenli eğitim öğretim yaptırıldı, giyim kuşam, araç gereç ve silahlar da yenilendi.
- Yeni ordunun üniforma, bot ve diğer teçhizatının karşılanması amacıyla feshane, debbağhane (deri imalathanesi) ve iplikhane adlarıyla imalathaneler kuruldu.
- Eğitim gerçekleştirmek amacıyla Prusya'dan piyade, süvari ve topçu subaylar getirildi.
- Aynı zamanda modern harp sanatını öğrenmek amacıyla Avrupa'ya öğrenci gönderildi.
- Askerî talim ve yürüyüşlerin önemli unsurlarından olan bando ihtiyacını karşılamak üzere Mehterhâne kaldırılarak yerine Mızıkâ-i Hümâyun kuruldu (1834) ve başına devrin önde gelen müzik adamlarından İtalyan Giuseppe Donizetti (Cuseppe Donizetti) getirildi.
- Yeni ordunun giderlerini karşılamak için "Asâkir-i Mansûre Hazinesi" kuruldu.
- Tıbbiye ve Harbiye mektepleri modernleşme ve ilerleme hareketlerinde birinci derecede rol oynadı.
- Sultan II. Mahmut'tan sonra bu iki müessese, Avrupai fikirlerin temsilcisi durumuna geldi. Bunların, yabancı dille eğitim yapması ve yabancı hocaların buralarda ders vermesi nedeniyle Batı aydınlanma düşüncesinin ve Batı siyaset anlayışının Osmanlı Devleti'ne girmesinde etkili oldu.
- 1836 yılında askerî işleri görüşüp karara bağlayacak olan Dâr-ı Şûra-yı Askerî (Askerî Şûra) adlı yüksek danışma kurulu oluşturuldu.
- * Dâr-ı Şûra-yı Askerî görevi,
- * Ordunun silah, teçhizat ve kıyafet ihtiyaçlarını belirlemek,
- * Alım satımlarda ihaleler düzenlemek,
- * Ürünlerin kalite kontrolünü yaparak ödemelere onay vermektir.
- * Asker dilekçelerini değerlendirmek,
- * Askerî kanun, kararname ve teşkilat tasarılarını görüşmek,
- * Maaşları belirlemek ,
- * Subayların terfi listesini hazırlayıp seraskerliğe sunmak.

19. Yüzyılda Sosyal Hayattaki Değişimler

Kamuoyu – Avrupada Kamuoyu Kavramının Ortaya Çıkışı ve Osmanlı Devletine Kazandırılması

XVIII. yüzyıl sonrasında Batı Avrupa'da modern anlamda kamuoyu kavramını; kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullar ortaya çıkarmıştır. Özellikle XIX. yüzyılda görülen demokratik gelişmeler, kamuoyunun önem ve etkinlik kazanmasında büyük rol oynamıştır. Demokrasilerde halkı ikna etmeden iktidara gelmek ya da iktidarı sürdürmek pek mümkün olmadığı için kamuoyu, demokratik sistemlerin en önemli hususlarından biri hâline gelmiştir.

XVIII. yüzyıl sonrasında Batı Avrupa'da modern anlamda kamuoyu kavramını; kültürel, siyasal, ekonomik ve toplumsal koşullar ortaya çıkarmıştır. Özellikle XIX. yüzyılda görülen demokratik gelişmeler, kamuoyunun önem ve etkinlik kazanmasında büyük rol oynamıştır. Demokrasilerde halkı ikna etmeden iktidara gelmek ya da iktidarı sürdürmek pek mümkün olmadığı için kamuoyu, demokratik sistemlerin en önemli hususlarından biri hâline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nde, "kamuoyu" kavramı Tanzimat Dönemi'nde önem kazanmıştır. Yine bu dönemde; hürriyet, meşrutiyet ve demokrasi fikirleri ilk kez kamuoyuna sunulmuştur. Tanzimat Dönemi'nde değişen gazetecilik anlayışı, Osmanlı Devleti'nin siyasal yaşamının belirleyicisi olmuştur.

XIX. yüzyılda basın hayatının gelişmesiyle okuryazar sayısında artış görülmüştür. Bununla birlikte insanlar, gazete ve diğer süreli yayınlar vasıtasıyla ülkenin iç ve dış gelişmeleri hakkında bilgi sahibi olmaya başlamıştır. Basının kamuoyu oluşturma ve toplumu istenen yönlere çekmede önemli bir etken hâline gelmesi, devletlerin de bu gücü daha etkin kullanmak istemelerini sağlamıştır.

Bu bağlamda çoğu devlet, kamuoyunu kontrol altında tutmak için basını da kontrol etmek gerektiğini fark etmiştir. Olayları aktarırken kişisel yargı ve düşünceleri de aktardığı için gazeteler, dönem itibarıyla kamuoyu oluşturmada en etkili araç olarak dikkat çekmiştir.

Popüler Kültür Ortaya Çıkışı, En Önemli Özelliği, Hedefi

Ekonomik ve siyasal süreçlerle birlikte kültür, sosyal hayatın önemli bir parçasıdır. Batı'da Sanayi Devrimi sonrası yükselen kapitalizm, ekonomik ve sosyal alanlarda olduğu gibi kültürel alanda da belirleyici olmuştur. Sanayileşme, toplumun en temel ayırt edici özelliklerinden olan kültürü belirlemiş ve alınıp satılan bir ticaret ürünü hâline dönüştürmüştür.

Dolayısıyla kitle iletişim araçlarına sahip olanlar, kültüre de yön vermeye başlamıştır. Bütün bunlar Sanayi Devrimi sonrası, insanları tüketmeye teşvik eden popüler kültürü ortaya çıkarmıştır. Popüler kültürün ortaya çıkardığı kültür endüstrisi; kendi ürünlerini ihtiyaç hâline getirerek topluma, hayatın olmazsa olmazı olarak sunmuştur.

Popüler kültürle tek tip düşünce ve davranış oluşturmak istenmiştir. Bunun için üretilen kültürel ve sanatsal ürünler, kâr elde etme amaçlarına uygun olarak kitlelerin tüketimi için hazırlanmıştır. Bir süre sonra tüketici birey, kendisine sunulan ve şartlandırılan ürünleri bir yaşam biçimi hâlinde kabullenmiştir.

Popüler kültürün en önemli hedefi aynı şeyleri tüketen "tek tip birey yaratma" şeklinde özetlenmektedir. Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise popüler kültürde halkın sadece maddi olanı değil zamanı da tüketmesidir. İnsan aslında tüketirken tükenmektedir.

İnsanların günlük yaşamlarını kurgulayan Popüler kültür, bunu yaparken kitle iletişim araçları kullanır ve reklama dayanır. Reklam kimi zaman sinema ve spor yıldızlarının giysi ve söylemleri yoluyla yapılırken kimi zaman farklı ülkelerin dizileri vasıtasıyla sunulur.

Geniş halk kitlelerine kitle iletişim araçları vasıtasıyla yayılan popüler kültür, radyo ve televizyon kanallarında, gazete ve dergilerin renkli sayfalarında insanların tüketim taleplerini artırmakta ve insanların ekonomik etkinliklerine yön vermeye başlamıştır. Giyim kuşamdan beslenmeye, ev dekorasyonundan müziğe kadar sosyal hayatın her aşamasında yönlendirici olan popüler kültür sayesinde insan ihtiyaçları yönlendirilmiştir.

Aynı şekilde inşa edilen geniş evlerde çekirdek aile hayatı yaygınlaşmaya başladığı gibi boş zaman kavramının oluşumuyla da insanların hayat tarzlarında değişimler yaşanmıştır. Modern dünya, insanların yaşamlarında ve zaman tasavvurlarında da değişimlere sebep olmuştur. Modernite ve endüstrileşme ile birlikte boş zaman kavramı, sosyal hayatın temelini oluşturmuştur.

Modern kapitalist sistemlerin ortaya çıkardığı şartlar, boş vakit ve tüketim etkinliklerini kâr ve maliyet hesaplarına göre işlemeye başlamıştır. Yani kapitalizm, çalışma zamanını organize

ettiği gibi boş zamanı da organize etmeye başlamıştır. Kapitalizm, çalışma zamanının sınırlarını kesin bir şekilde çizdiği gibi boş zamanı da kârlı bir alan olarak düzenleme çabası içinde olmuştur.

Sosyal Devlet ve II. Abdülhamit

Endüstrileşmenin artmasıyla Almanya'da işçi sayısında büyük bir artış meydana gelmiş ve bu artış beraberinde birtakım sosyal sorunları ortaya çıkarmıştır. Bu sosyal sorunlar, Almanya'da endüstrileşmeye bir tepki olarak sosyal devlet anlayışının doğmasını sağlamıştır. Özellikle XIX. yüzyılın son çeyreğinde Almanya'da güçlenen sosyal devlet anlayışı, yaşanan sorunların siyasetle çözümlenmesini mecbur kılmıştır.

Almanya bu sorunları çözebilmek için para, ekonomi, finans ve sosyal politikalara önem vermiştir. Bu dönemde Almanya'da yoksulluk ve yaşanan göç dalgalarıyla ortaya çıkan sıkıntıları çözmek için devlet; iş ve konut bulma, halk sağlığı, acil durum yönetimi ve beslenme sorunlarına dönük sosyal politikalar üretmeye başlamıştır.

Bu politikaların uygulanmasıyla yeni sosyal kurumlar ortaya çıkmış ve bu kurumlarda genellikle kadınlar görevlendirilmiştir. İşçilerin devlete olan bağlılığını artıracığına inanılan sosyal politikalar, özellikle Alman Başbakanı Bismarck (Bizmark) tarafından desteklenmiştir. Böylece Almanya'da 1883 yılından itibaren sağlık, kaza, yaşlılık ve engelli sigortaları çıkartılarak sosyal devlet anlayışında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

XIX. yüzyılın son çeyreğinde Almanya'da güçlenen sosyal devlet anlayışı, Osmanlı Devleti'ni de etkilemiştir. Osmanlı Devleti'nde sosyal yardımın bir devlet görevi olduğu bilincini oluşturmak ve refah devlet anlayışını kurumsallaştırmak için ilk çalışmaları II. Abdülhamid yapmıştır. II. Abdülhamid Dönemi'nde bu anlayışla başta hastaneler olmak üzere pek çok sosyal yardım kurumu açılmıştır.

II. Abdülhamid Dönemi'nde Dârülaceze, Dârülhayr-ı Ali ve Himaye-i Etfal Cemiyeti gibi sosyal yardım kurumları da açılmıştır. II. Abdülhamid'in yaptırdığı en önemli yardım kurumu olan Dârülaceze; çocuk, yaşlı, sakat ve kimsesizleri koruma amacıyla kurulmuştur. Bu kurum, din ve milliyet farkı gözetmeden yardıma muhtaç insanların ihtiyaçlarını karşılamıştır. 1895 yılında İstanbul'da kurulan Dârülaceze, Osmanlı Devleti'nde modern anlamda faaliyet gösteren ilk sosyal yardım kurumu olup günümüzde de varlığını sürdürmektedir.

Dârülhayr-ı Ali de II. Abdülhamid Dönemi'nde açılan sosyal yardım kurumlarından biridir. Bu kurum, 1890'lı yıllardaki Ermeni Olayları sonrası yetim kalan Müslüman çocukların başta eğitimi olmak üzere diğer tüm ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla açılmıştır.

Kimsesiz ve korumaya muhtaç çocuklar için kurulan bir başka kurum ise Himaye-i Etfal Cemiyeti'dir. 1908 yılında Kırklareli'de kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü olarak faaliyetlerine devam etmektedir.

Osmanlı Devleti'nin sosyal devlet anlayışı içerisinde gerçekleştirdiği diğer bir yenilik de emeklilik konusunda olmuştur. Emeklilik sistemi ile ilgili Osmanlı Devleti'ndeki ilk kurum, 1866 yılında askerler için kurulan Askerî Tekaüd Sandığıdır. II. Abdülhamid Dönemi'nde ise 1881 yılında bütün devlet memurları için Tekaüd Sandığı kurulmuştur. Bu kurum günümüzde Sosyal Güvenlik Kurumu olarak çalışmalarına devam etmektedir.

Ayrıca II. Abdülhamid Dönemi'nde refah devlet anlayışına uygun bir diğer gelişme de yoksullara aylık bağlanmasıdır. Yoksullara maaş uygulaması, günümüzde Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından devam ettirilmektedir.